

Důvodová zpráva je odhaduje na 8% příspěvků, t. j. na 52 mil. v prvních letech; odhad tento je však při znění § 111, jak je uzákoněn, velminízký. Systém evidence zaplacených příspěvků je vzat z našeho pensijního pojištění; a tam podle údajů důvodové zprávy připadalo na jednoho pojištěnce v r. 1922 86·05 Kč správních nákladů; při 2·5 mil. pojištěnců by to činilo u sociální pojišťovny (včetně úkonů pro ni nemocenskými pojišťovnami konaných) 215 mil. ročně, čili 33% z pojistného. I kdybychom počítali jen s polovicí tohoto obnosu — a to při platném znění § 111 musíme — byla by režie ještě dvakrát tak velká, než předpokládáno ve výpočtech. Při plánu mnou shora uvedeném preliminovaná částka 52 mil. stačí.

Z těchto finančních důvodů doufám, že povolání činitelů přikročí včas k navržené opravě § 111 a umožní tak hospodárné vybudování sociálního pojištění. Učiní tak zajisté v zájmu věci samé, poněvadž tento jednoduchý způsob umožňuje bezprostřední aktivování sociálního pojištění, které by jinak pro nedostatek personálu a hlavně místností v centrále bylo na delší dobu odsunuto.

□ □ □

Karel Menger.

K novému vydání jeho „Zásad nauky národohospodářské“.

Je to také trochu opožděný nekrolog. Úmrtí tohoto největšího národohospodáře mezi učenici bývalého Rakouska od dob Sonnenfelsových nebylo si u nás — až na několikařádkové zprávičky v denních listech — vůbec povšimnuto. A přece nebylo národohospodářského vědce, jenž by byl také u nás mocněji působil než Karel Menger. Ne-li přímo, tedy alespoň prostřednictvím Bráfovým. Již přes čtvrtstoletí víme z Bráfových „Listů o studium národohospodářském“ a zvl. z kapitoly o jeho „blouzení vědeckém“, že po víc než desítiletém tápání, častých zklamáních a dočasném úplném poklesnutí sebedůvěry teprv Mengerovy „Untersuchungen über die Methode der Sozialwissenschaften“ a bohatá literatura jimi vyvolaná přinesly Bráfovi „jisté vyjasnění a ustálené přesvědčení“ národohospodářské.*)

*) Viz Albín Bráf, Paměti, Praha 1922, v nichž ona kapitola „O mém blouzení vědeckém (str. 221 a násl.) jest otištěna. Ostatní kapitoly „Listů o studium národohospodářském“, v nichž literárně historický význam Mengerův rovněž jest oceněn, viz v souborné publikaci „Albín Bráf, život a dílo“, díl II. Výbor statí z nauky národohospodářské, Praha 1923, str. 57 a násl. Bráf zůstal také vždy oddaným stoupencem Mengerovým; k jeho podnětu poslala česká obec národohospodářská Mengerovi k 60. jeho narozeninám blahopřejnou adresu, z Bráfova pera pochází také vzpomínka k těmto Mengerovým narozeninám v O. N. 1900, str. 83 (podpis „Redakce“

Karel Menger narodil se 23. února 1840 v Novém Sandci v Haliči. Studoval práva ve Vídni a v Praze, vstoupil také ve Vídni do státní služby, ale když se od r. 1876 oddal studiu národního hospodářství a pak také v r. 1872 se habilitoval pro tento odbor na vídeňské universitě, zaměnil své postavení ministerského sekretáře v presidiu ministerské rady za mimořádnou profesuru politické ekonomie na universitě vídeňské (1873). Byl v letech 1876/7 povolán za učitele tehdejšího korunního prince Rudolfa pro politickou ekonomii a statistiku a provázel jej též na jeho cestách k panovnickým dvorům v Berlíně a Londýně i k presidentovi republiky francouzské a po Švýcarsku. Působil pak nepřetržitě jako universitní profesor ve Vídni až do r. 1904, kdy odešel s profesury, aby se mohl výlučně věnovati badání vědeckému.

Spisy jeho nejsou četné ani příliš objemné, avšak znamenaly obrat ve vývoji vědy národohospodářské. Hned první jeho spis, „Zásady nauky národohospodářské“, první všeobecný díl, v nevelkých 270 stranách, vyšel na podzim r. 1871 a připsaný tehdejší hlavě školy starohistorické, lipskému profesoru W. Roscherovi, ačkoliv neobsahuje ani vlastní theorii v zemích jí anglickými klasiky vytčených (chybí zvl. nauka o důchodu) a ačkoliv ani nauka o hodnotě, penězích a ceně v něm není podána v své úplnosti, přece vzbudil neobyčejný rozruch původností, s jakou — neuspokojen i panujícími teoriemi o hodnotě a ceně, o pracovní mzdě, pozemkové rentě a kapitálovém úroku — řešil základní jevy hospodářské a národohospodářské nové a zcela odchylně od pouček školy klasické. Hospodaření, hospodářský statek a hodnota jsou tu odvozovány ze skrovnosti zásob, která je údělem většiny statků člověku potřebných, takže potřeba převyšuje kvantum, které je pohotově pro její ukojení. Ke statkům, které potřebu člověkovu bezprostředně ukojují, postavil Menger v protivu statky, jež slouží k výrobě oněch přímo úkojných, jakožto statky vyššího řádu a jejichž vlastnost jako statků jest podmíněna statkovou vlastností dotyčných statků řádu nižšího. Všeliké jevy hodnoty a ceny uvádí dále Menger nově zajímavě a pro všechn další vývoj vědy průkopnický ve shodu a spojitost s užitkem. Zkušenost totiž ukazuje, že většina úkojů potřeb v určité periodě uvádí se řadou úkojných aktů a že pokračující ukojování téže potřeby v téže úkojné periodě (na př. jídla, pití) má důležitost postupně stále se zmenšující (psychický zákon ubývajícího užitku s rostoucí zásobou). Na určité částce jisté zásoby jsme tudíž závislí s ukojením oné potřeby, která je mezi všemi potřebami, celkovým množstvím statku zajištěnými, vlastně nejméně důležitá a které bychom se tedy nejsnáze vzdali, kdybychom oné

pochází od Bráfa samého, aby se vyznačilo, že za tímto blahopřejným projevem stojí ne pouze on sám, nýbrž všichni národohospodáři kolem listu seskupení).

částky celkové zásoby pozbyli. Hodnota určité jednotky statku je tedy určována nejmenším, hospodářsky možným užitekem, dle Wieserova pojmenování „užitkem hraničním“. Nebyly tedy již proti sobě stavěny druhy statků a druhy potřeb, nýbrž konkrétní statky a určité pocity potřeb, domnělý, dříve tvrzený rozpor mezi užitekem a hodnotou byl nyní odklizen,*) dřívější myšlenka, že statky mají hodnotu, protože byly vyrobeny jinými hodnotnými statky, byla zvrácena tím, že právě naopak statky vyššího řádu (a tudíž i půda a práce jakožto základní činitelé výroby) odvozují svoji hodnotu z užitečnosti produktu konečného,**) věda, že základy výrobní určují hodnotu a cenu, se převrací a zadává se těžká rána theoretickým vývodům Marxovým tím, že při badání o ceně — kdežto dosavadní teorie spatřovala ve měně rovnost dvou kvant statkových a hleděla tuto rovnost vyvoditi z jejích příčin (tudíž i ze stejného množství práce vynaložené na zhotovení statků navzájem směřovaných) byl zdůrazněn zisk hodnot subjektivních a dokázána nemožnost objektivních ekvivalentů.

K tomu, že Mengrovy poučky o hodnotě a ceně tak poměrně záhy došly ocenění a uznání, přispělo, že téměř současně vystoupili s podobnou thesí v Anglii Stanley Jevons (1871) a ve Francii Léons Naïras (1874), jejichž učení vzkřísilo nyní k novému životu krásnou knihu Gossenovu***) „O vývoji zákonů lidského styku“, která zůstala v době svého vydání úplně nepovšimnuta. Všichni tito myslitelé zkoumali nezávisle na sobě jev hospodářské hodnoty — „tohoto draka před vchodem nauky národohospodářské“, jak řekl jeden dřívější národohospodář — a třebas se v jednotlivostech silně rozcházel, našli přece všichni základní myšlenku, z které nutno řešiti tajemství nauky o hodnotě, která tak dlouho zaměstnávala vědecké myslitele národohospodářské.†)

Přes své kosmopolitické počátky dostala tato škola název „rakouské školy národohospodářské“, poněvadž právě v Ra-

*) Myšlenka ubývajícího užitku byla již před Mengrem opět vy-slovena, se zřetelem k hospodářství i bez něho, ale zůstala nepovšimnuta.

**) Sr. k tomu všemu Prof. Dr. Rob. Zuckerkandl, Karel Menger, N. fr. Pr. 22. února 1920 (k 80. narozeninám Mengerovým), téhož nekrolog v Pr. Tagbl. č. 49 r. 1921 a Wieserův článek k 70. narozeninám Mengrovým v N. fr. Pr. z 23. února 1910.

***) Herman H. Gossen vydal svou „Entwicklung der Gesetze des menschlichen Verkehrs“ r. 1853, ale autor zůstal obskurním písařem v úřadě a jeho knihu objevil teprv mnohem později a pouhou náhodou v Britském museu (byl to, jak se má za to, jediný výtisk, který se zachoval) anglický profesor Adamson. Gossen vděčí svojí rehabilitaci Jevonsovi právě jako jiný dlouho nepovšimnutý autor, zakladatel matematické školy národohospodářské Cournot (sr. Gide-Rist, Dějiny nauk národohospodářských, díl II. str. 309, 370 a j.).

†) Wieser v uved. článku. Také americký profesor Clark dochází o něco později (1881) k téže myšlence jinou cestou — „pozoruhodný, ačkoliv dosti častý příklad současnosti objevů v dějinách myšlení“ (Gide-Rist na uved. místě str. 298).

kousku nalezla své nejvýznačnější zástupce, *) dnes však, jak Gide konstatoval, stala se více americkou než rakouskou. **)

Roku 1883 vydal Menger nové dílo: „Zkoumání o metodě sociálních věd a zvláště politické ekonomie“, v němž obracel se proti tehdy panující mladé historické škole národohospodářské, která v historickopopisném badání o jevech hospodářského života v minulosti a přítomnosti spatřovala výtečný prostředek k poznání hospodářské skutečnosti a vyvozování vývojových jejich zákonů, jímž chtěla nahraditi všechno badání deduktivní v oboru vědy národohospodářské. Spis vzbudil velikou literaturu pro i proti, ***) methodologický spor jím rozvířený o tom, kterou methodou jest postupovati v politické ekonomii, skončil posléze uznáním, že správně jest užívati obou method a výsledky jedné metody doplňovati a kontrolovati druhou.

Kromě jmenovaných obou hlavních děl napsal Menger jen nečetná díla, menší, a pojednání časopisecká, zvl. o otázkách methodologických a o penězích i kapitále, †) od svého předčasného odchodu na odpočinek pak již vůbec nic neuveřejnil, připravuje přepracování svého spisu prvního a základního.

Základní dvě knihy Mengrovy, dávno rozebrané, staly se bibliografickou vzácností, která byla téměř zlatem vyvažována.

*) Jsou to Emil Sax, *Das Wesen und die Aufgabe der Nationalökonomie* (1884), Fr. Wieser, *Der natürliche Wert* (1889) a hlavně Böhm-Bawerk, *Grundzüge der Theorie des wirtschaftlichen Güterwerts* (Conrad's Jahrbücher 1886) i jeho kapitál a úrok. Mengrovo učení přijal také Eug. v. Philippovich do své uctvané a neobyčejně rozšířené učebnice (*Grundriss der Politischen Ökonomie*) a v témž duchu podal i nejnověji Wieser v *Grundriss der Socialökonomik* svoji „Theorii společenského hospodářství“ (1914), z novějších Schumpeter, Amorn a v jistém smyslu i dříve brněnský Othmar Spann. Arci má nauka o Mengerově hraničním užitku i v samém Německu hojně odpůrce, i vynikající (Lexis, Diehl, Dietzel, Komorczynski a j.), jiní (Ziefmann, Oppenheimer a zvl. marxisté) mají stanovisko prostředkující.

**) Gide na uved. m. str. 299; profesori Clark, Patten, Irving Fisher, Carver, Fetter atd. pěstují vášnivě hraničnou užitečnost hlavně ve studiu tvoření důchodů a především v pojetí kapitálu a úroku, a podobně i holandský Pierson a francouzský Gide, nejlepší národohospodářské učebnice angloamerické a nejlepší novější práce italské.

***) Bráf napsal o ní (v O. N. 1900 str. 84): „Kniha ta způsobila rozruch neobyčejný. Vyvolala přechytlivé a často podrážděné polemiky, ale nakonec přece zjedнала naproti jednostrannostem t. zv. historické školy správnější ocenění důležitosti starší metody národohospodářských klasiků z konce minulého a s počátku našeho století, a nejen ocenění, také zdokonalení a prohloubení jejich hospodářsko-psychologické abstrakce...“ „Avšak Menger nevykládal pouze tuto metodu, on ji též pěstoval se zdarem, jehož svědky nejsou pouze vlastní jeho práce, nýbrž i práce jeho žáků. On dovedl dělati školu a to školu bohatou na jména plnozvukná, z nichž uvéstí dostačí Böhm-Bawerka, Emila Saxa, Wiesera, Zuckerkandla a m. j.“

†) *Die Irrtümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie* (1884). *Beiträge zur Währungsfrage in Österreich-Ungarn* (1892), *Der Übergang zur Goldwährung* (1892), dobrozdání ve vídeňské valutní anketě, čl. Geld v Handw. d. Staatswiss. a j.

Menger, chtěje sám nové vydání zvl. svého prvního díla „dovést až na samé hranice svého umění“, jak se vyjadřuje Richard Schüller v předmluvě, nedovoloval ani tisk druhého nezměněného vydání ani další překlady. Rozšířiv však svoji práci na širé vědní obory nedokončil svého díla; mnohé kapitoly byly sice již upraveny v podobě zcela zralé pro tisk, jiné alespoň v jasném znění, některé však ovšem tak nehotové, že jedině jeho synovi, obeznámenému se všemi jednotlivostmi rukopisů, bylo možno vypravit nyní druhého vydání, obsahem proti prvému zdvojnásobené.*) Upozorniti na toto nové vydání jednoho ze základních děl literatury národohospodářské a na jeho také pro nás přímo i nepřímo předůležitého autora bylo účelem těchto řádků.

Několik poznámek k organisaci cedulových bank.

Dr. Vladimír Dědek.

(Pokračování.)

Avšak obraťme již svou pozornost k svobodným bankám cedulovým. Nejen z povinné úcty k této ctihodné instituci, nýbrž i z důvodů systematického pořádku zmíním se na prvním místě o *Bance anglické*. Málom která jiná banka může se vychloubat, že byla předmětem studia a spisů tak znamenitých spisovatelů jako Banka anglická. Její vznik a první počátky vylíčil svým nesmrtelným perem Lord Macaulay ve svých *Dějínách anglických***). Kdo by si mohl troufat v několika řádcích vy-

*) Grundsätze der Volkswirtschaftslehre von Carl Menger. Zweite Auflage mit einem Geleitwort von Richard Schüller aus dem Nachlass herausgegeben von Karl Menger 1923, Hölder-Pichler-Tempsky A. G. Wien—Leipzig. Stran XXVI a 335. Z předmluvy vydavatelovy (spis vydal nyní nově syn Mengrův rovněž Karel — stojí snad za zmínku, že i v nekrologu Zuckermandlově se praví, že po složení profesury se Menger víc a více oddaloval od společenského života do své mládenecké samoty — tak málo byly i jeho přátelům známy rodinné jeho poměry) se dovídáme, že se Menger studiu národohospodářskému věnoval na podzim 1867, a že ještě téhož roku a na jaře 1868 načrtl již první idee k subjektivní nauce o hodnotě a k nové theorii cenové a peněžní. „Grundsätze“ vydal Menger r. 1871 jako svůj spis habilitační, po tomto prvním, všeobecném oddílu jeho měly později následovati tři další svazky, k jichž vypracování však nikdy nedošel. Později k naléhání svých přátel odhodlal se Menger vydaný již první svazek nově zpracovati — výsledkem jest spis vydaný právě jakožto první svazek jeho sebraných spisů, po kterém mají následovati jako druhý svazek Mengerovy spisy methodologické (z velké části dosud vůbec tiskem nevydané) a jako třetí svazek kratší jeho stati smíšeného obsahu, zvl. hospodářsko-theoretického a methodologického, a zápisky autobiografického.

**) History of England, kap. XX. Nejlepší dějiny její od r. 1640 do 1903 napsal athénský profesor A. Andréadès: History of the Bank of England (II. vyd. 1924).